

מפת"ר: בלהה גליקסברג
כתיבה: בקי ינאי, פזית גנז, הילה שכטר, מיכל לוי, מעין דידי |
מדריכות היסטוריה בחמ"ד

קהל היעד

כיתות ח'–י"א

משך הזמן

90 דקות (שני שיעורים)

מבנה היחידה

1. חלק א: חיי נחמה - תולדות חייה של נחמה ליבוביץ
2. חלק ב: תפיסת ההוראה של נחמה ליבוביץ וגישתה ההיסטורית
3. חלק ג: פועלה של נחמה ליבוביץ לאור השינויים החברתיים והרעיוניים שחלו בחברה הישראלית

מושגים מרכזיים שיילמדו בשיעור

- מעשה אבות סימן לבנים
- חברותא
- גישה היסטורית
- גישה פרגמטית
- דרכי הוראת תנ"ך

מקורות מידע מקוונים

- [סרטון של תנועת עזרא](#) (דמות מופת בתנועה) על חייה, שיטת הלימוד שלה וערכים הנלמדים מדמותה
- [גיליונות נחמה](#)
- [ריאיון עם ד"ר חיותה דויטש על דמותה של נחמה ליבוביץ](#)
- [להכיר את נחמה ליבוביץ מהסיפורים](#) - כתבה על ספר המאגד בתוכו סיפורים על חייה והוראתה של נחמה ליבוביץ
- [מהפכת התנ"ך של נחמה ליבוביץ](#) - כתבה בערוץ 7 על תרומתה ללימוד התנ"ך

מטרות בתחום הידע

- ✓ התלמידים יכירו את דמותה של נחמה ליבוביץ ואת ערכיה.
- ✓ התלמידים יבינו את המורכבות וההצלחה של נחמה ליבוביץ בראי הזמן והתקופה.
- ✓ התלמידים יכירו את השפעתה הרבה של נחמה ליבוביץ על שדה המחקר המקראי ועל לימוד התנ"ך והוראתו בארץ ובעולם.

מטרות בתחום המיומנויות

- ✓ התלמידים יבנו ציר זמן בהתבסס על מקור טקסטואלי.
- ✓ התלמידים ינתחו מקורות ראשוניים.
- ✓ התלמידים יסיקו מסקנות על סמך מיזוג מידע ממקורות שונים.
- ✓ התלמידים יבחנו את תפיסתה ההיסטורית של נחמה ליבוביץ.

מטרות בתחום הערכים

- ✓ התלמידים יפנימו את ערך הלמידה העצמית.
- ✓ התלמידים יכירו את המורכבות של ההתמודדות האמונית עם עולם החול.
- ✓ התלמידים יבינו את המורכבות של יישום ערך השוויון.

מבוא

פרופ' נחמה ליבוביץ ביקשה לחקוק על מצבתה מילה אחת בלבד: "מורה". נחמה הייתה אישה בעלת השכלה תורנית וכללית, אשר הקדישה את חייה להוראת התנ"ך. אופייה ופועלה עיצבו את תפיסת לימוד התנ"ך בציבור הישראלי בארץ וברחבי העולם. כאישה, נחמה ליבוביץ הייתה דמות ייחודית בנוף הלומדים. רבים השתתפו בשיעוריה וביקשו להבין את שיטת הלימוד שלה. נחמה ליבוביץ זכתה בפרסים רבים על פועלה. שיטות ההוראה שלה - שהתבססו על אהבת תורה, בקיאות בתנ"ך ובפרשנות מסורתית ומודרנית, חשיבה ביקורתית, שאלת שאלות וקשר בין המורה ללומד - מהוות בסיס לתפיסת הלימוד וההוראה גם כיום.

מהלך היחידה

חלק א: חיי נחמה

- כהכנה לקראת השיעור יתבקשו התלמידים לקרוא את תולדות חייה ופועלה של נחמה ליבוביץ ולהתבונן בתמונותיה.
- אפשר להיעזר [בקישור הזה](#) או בכל קישור מהימן אחר ברשת.

מהלך השיעור

- המורה יחלק את תלמידי הכיתה לקבוצות בנות 3-5 תלמידים. כל קבוצה תבחר שש תחנות חיים משמעותיות בדרכה של נחמה ותתבקש להסביר ולנמק מדוע נבחרו דווקא תחנות אלה (למשל: לידתה, השכלתה, קבלת פרס ישראל, פרסום מאמריה הראשונים וכדו').
- בדיון כיתתי יוחלט על שש התחנות המשמעותיות המקובלות על כל תלמידי הכיתה.

- המורה יבנה עם התלמידים **ציר זמן** משותף של חייה של נחמה, המבוסס על שש התחנות המשמעותיות שהוחלט עליהן. להלן אפשרויות לבחירת המורה לבניית ציר הזמן:

← ציר אינטראקטיבי (ניתן להיעזר [במדריך למורה של אפרת מעטוף](#)).

← ציר זמן אנושי (כל תלמיד מחזיק כרטיס ועליו כתובה אחת מתחנות חיים. על התלמידים לעמוד לפי סדר כרונולוגי).

← ציר זמן ויזואלי (על הלוח - לכתוב או להדביק אירועים מכוננים, והתלמידים יוסיפו ידע על כל נקודה שסומנה בציר, בכתיבה על הלוח או בפתק).

חלק ב: תפיסת ההוראה של נחמה ליבוביץ וגישתה ההיסטורית

לימוד מאמר ודיון - ע"פ דף שאלות

- להלן שלושה מאמרים. שניים מהם מותאמים לכיתות החטיבה העליונה ואחד לכיתות חטיבת הביניים. על המורה לבחור במקורות המתאימים לכיתתו.
- ניתן לחלק את תלמידי הכיתה לזוגות או לקבוצות קטנות ללימוד משותף ולדיון בשאלות המתאימות לכל מאמר. ניתן לקיים דיון במליאת הכיתה, לפי החלטת המורה.

מקור I - לחטיבה העליונה

עיבוד מתוך: שואה ותקומה בכתיבה של נחמה ליבוביץ / אראלה ידגר, מכללת אפרתה

כדי להבין את גישתה ההיסטורית של ליבוביץ, יש להבין קודם שתי גישות ביחס לפרשנות המקרא: הגישה ההיסטורית והגישה הפרגמטית (התבניתית).

על פי הגישה ההיסטורית, המקרא החשיב את הזיכרון ופיתח חשיבה היסטורית. המקרא כולל ספרים היסטוריים, אך מתקופת התלמוד איבדה היהדות את העניין בהיסטוריה, אולי בגלל המעבר לגלות. על פי הגישה ההיסטורית, ההיסטוריה פועלת לפי תוכנית-על אלוהית, המובילה מבחירת ישראל וישיבתו בארצו, דרך החורבן והגלות אל הגאולה השלמה. לפי גישה זו יש לבחון כל אירוע על פי נתונים ועובדות ולחקור מה היו הגורמים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים שהובילו להתרחשותו, ואין לייחס לאירועים כל משמעות דתית. גישה זו מאפיינת את היהודי המודרני.

לעומת זאת, הגישה הפרגמטית אומרת כי חז"ל ראו בתורה, ובמיוחד בתורה שבכתב, תבניות המאפשרות לנו להתמודד עם כל אירוע, בלי שום קשר לאופיו המיוחד. גישה זו מכניסה את האירועים ההיסטוריים לתבנית בעלת משמעות ומתארת עולם שבו דבר אינו אקראי, אלא יש סדר. גישה זו מאפיינת את היהודי המסורתי.

גישתה של ליבוביץ נמצאת בתפר שבין הגישה ההיסטורית לבין הגישה הפרגמטית. עקב חינוכה האקדמי ותודעתה המודרנית היה צפוי שהיא תנקוט גישה היסטורית, אך היא אינה רואה בעצמה מהפכנית, אלא ממשיכת השלשלת של הספרות התורנית לדורותיה, ומטרתה בכתיבה היא חינוכית-נורמטיבית. אולי בשל כך בולטת בכתיבתה החשיבה התבניתית, ועל פיה היא מבארת את טעמם של המאורעות ואת משמעותם לדורות.

דוגמה לגישתה נוכל לראות בפירושה לספר שמות. ליבוביץ נוקטת את גישת חז"ל ודנה בטעמי גלות מצרים כאב־טיפוס לגלויות. היא מבחינה בין "סיבה", שעניינה הגורמים ההיסטוריים-האנושיים, לבין "טעם", שעניינו המשמעות הדתית, דהיינו הנימוק האלוהי למעשה. לתפיסתה, התורה אינה ספר היסטוריה או ביוגרפיה, אלא ספר שנועד ללמד לקח, וכך צריך להבין את תיאוריה ההיסטוריים.

שאלות לדיון

1. ציין והצג את שתי הגישות השונות לפרשנות אירועי המקרא.
2. איזו גישה אוחזת ליבוביץ בפירושה?
3. הסבר: מדוע ליבוביץ אוחזת בתפר שבין שתי הגישות?
4. הדגם את גישתה של ליבוביץ על פי פירושה לספר שמות.

מקור II - לחטיבה העליונה

עיבוד מתוך: שואה ותקומה בכתיבה של נחמה ליבוביץ / אראלה ידגר, מכללת אפרתה

ליבוביץ מנסחת כלל, שהוא ספק פרדיגמטי ספק היסטורי, המשליך על תולדות ישראל כולן: "כל תולדות ישראל רצופים גירושים. גירוש מארצם, גירוש מארץ גלות, גלות, מעיר לעיר, מעיר לכפר, מכפרים לערים, ממרכזי הערים לפרברים. גם בזה מעשה אבות סימן לבנים - גירוש ראשון לפנינו". גירושו הראשון של יצחק מגרר הוא אפוא חלק ממודל זה. הוא מתחבר אל כל הגירושים בהיסטוריה, עד לניסיונות הגירוש של היהודים מארצם כיום. המאבק הציוני כולו כתוב בספר בראשית: מעשה אבות סימן לבנים. נראה שיש בכך הד לפולמוס על צדקת דרכה של הציונות, שהחל כבר אז. בפולמוס זה ליבוביץ מבססת את טענת הזכות על הארץ על התפיסה הדתית, זו המאמינה בהתגשמות הנבואה ובתוכנית האלוהית, הפרדיגמטית. עם זאת, נראה שהיא מכירה בחלקיות הטענה הדתית וחשה צורך להצדיק את הזכות על הארץ גם בטיעונים היסטוריים ומוסריים.

ליבוביץ אינה מוותרת גם על הפרדיגמה השנייה - ראיית עבדות מצרים ויציאת מצרים כאב־טיפוס לשואה ולתקומה. כאמור לעיל, פרדיגמה זאת מובלעת בתיאור הפיוטי של הסתר הפנים במצרים והתגלות ה' בגאולה. לצד זאת, בעקבות תפיסת מצרים כאב־טיפוס לגלות בכללותה, ליבוביץ רואה בהתנהגות ישראל במדבר דגם לסירובם של אנשי הגלות לעלות ארצה בעת החדשה. כן מובלעת הפרדיגמה הזאת במבנה הספר "שיעורים בפרקי נחמה וגאולה", העוסק ברובו בפרקי הנחמה בישעיהו.

שאלות לדיון

1. הסבר את הביטוי "מעשה אבות סימן לבנים" ע"פ תפיסתה של ליבוביץ. הדגם כיצד ביטוי זה בא לידי ביטוי בגלויות ישראל.
2. הדגם את הביטוי שלעיל גם בהקשר של המאבק הציוני.
3. הסבר כיצד עבדות מצרים הינה אב טיפוס לשואה ולתקומה.

חלק ג - פועלה של נחמה ליבוביץ לאור השינויים החברתיים והרעיוניים שחלו בחברה הישראלית

בניית מרכז למידה שבו מגוון סיפורים וסרטונים על נחמה ליבוביץ

התלמידים יסתובבו בכיתה ויוכלו לעיין בסיפורים או לצפות באחד הסרטונים ולבחור אחד מתוכם.

לצד כל מקור יש שאלות למיקוד. בסוף חלק זה המורה יאסוף את התלמידים לדיון על פי שאלות הסיכום שלצד המקורות.

מקור III - לחטיבת הביניים

עיבוד מתוך: שואה ותקומה בכתביה של נחמה ליבוביץ / אראלה ידגר, מכללת אפרתה

פרופ' נחמה ליבוביץ קיבלה חינוך אקדמי, ומתוך כך היינו מצפים כי בפירושה את התנ"ך תנקוט גישה היסטורית, המחפשת לכל אירוע סיבות ומשמעות. אך ליבוביץ אינה מחזיקה בגישה זו. היא אינה רואה עצמה מהפכנית. מבחינתה התנ"ך אינו ספר היסטוריה או ביוגרפיה, אלא ספר שנועד ללמד לקח, ועל פי גישה זו יש להבין את תיאוריה ההיסטוריים. ליבוביץ תחפש גם את הסיבות לאירוע, אך גם את הלקח האלוקי העולה ממנו. דוגמה לכך נמצא בפירושה לחומש שמות, שם היא עושה הבחנה בין "טעם", כלומר, המשמעות הדתית של הדברים, לבין "סיבה", כלומר הגורמים ההיסטוריים והאנושיים.

שאלות לדיון

1. הצג מהי הגישה ההיסטורית לפירוש אירועי התנ"ך.
2. הסבר כיצד רואה ליבוביץ את ספר התנ"ך.
3. הצג את גישתה של ליבוביץ לפירוש אירועי התנ"ך.
4. הדגם את גישתה של ליבוביץ על פי פירושה לחומש שמות.

קטע א'

מה ניתן ללמוד על אישיותה של נחמה ליבוביץ מסיפור זה?

כיצד מתבטא בסיפור זה יחסה של נחמה לגלי העלייה לארץ?

פרופסור נחמה ליבוביץ שלחה גיליונות בנושא לימוד תנ"ך. הגיליונות נשלחו לתלמידים, סטודנטים, מורים ומחנכים בארץ ובעולם כשהם מסומנים על פי דרגות קושי. הלומדים כתבו לה את תשובותיהם והיא מצידה השיבה לכל אחד ואחד מהם והעירה את הערותיה. נערה מתל אביב שלחה תשובות לגיליונות של נחמה ליבוביץ ותשובותיה הראו כי איננה יורדת לעומקם של דברים, ששפת העברית שבה היא מתבטאת לקויה והיא אינה מצליחה לענות כראוי. נחמה ליבוביץ קיבלה את התשובות וסברה כי נכון להגיד לה לאותה נערה שתחדל לעסוק בתנ"ך, שכן חבל על הזמן של שתיהן בכתיבת ובדיקת התשובות. עם זאת חשבה נחמה שאמירה חריפה שכזו נכון לה שלא תכתב בכתב אלא תיאמר בעל פה, ולכן שאלה את הנערה אם תהיה מוכנה להיפגש איתה. הנערה השיבה בהתלהבות על הזכות שנפלה בחלקה לארח את המורה הדגולה, מסרה את כתובתה ונחמה אכן הגיעה אל המקום, שם התברר לה כי הנערה היא עולה חדשה שעבדה במלצרות באחד מבתי הקפה שבתל אביב. בפגישה סיפרה הנערה כי זה מקרוב עלתה ארצה והעברית אינה שגורה בפה ואף על פי שהיא מודעת היטב לקשיי הכתיבה שלה, גיליונותיה של נחמה מהווים עבורה אור למשך השבוע כולו. כאשר שמעה נחמה את הדברים החליטה שלא ניתן לאכזב נערה שכזו ולא ניתן לבשר לה על מטרתו המקורית של ביקורה אצלה. נחמה ישבה עם אותה נערה בתום יום העבודה והשתיים ענו יחדיו לשאלות שבגיליון, ולמעשה מיום זה ואילך קבעו 'חברותא' שבה למדו מדי שבוע והשיבו על השאלות לאחר שזו סיימה את עבודתה בבית הקפה ונחמה סיימה את הרצאתה השבועית באוניברסיטת תל אביב. לימים הפכה אותה נערה מתקשה למורה לתנ"ך בעצמה.

מתוך סיפורי נחמה: מעשים ומעשיות לדמותה של נחמה ליבוביץ / לאה אברמוביץ

קטע ב'

מה ניתן ללמוד על נחמה ליבוביץ מסיפור זה?

כיצד מתבטא בקטע זה ערך הסולידריות הישראלית, שותפות הגורל?

בחול המועד פסח תשל"ד, י"ט בניסן (11/4/1974), חדרה חוליית מחבלים לאחד הבתים בקריית שמונה והתבצרה באחת הדירות. בהתקפה נהרגו שמונה עשר אזרחים וחיללים. התקפה זו סימנה עליית מדרגה במצב של יישובי הצפון, שלא אחת היו נתונים למטחי קטיושות ולחדירות מחבלים... נחמה, שבאותה שנה מלאו לה 69, התנדבה ללמד בסמסטר הבא (קיץ) במכללת תל חי שהייתה באותם הימים שלוחה של אוניברסיטת חיפה.

"מדוע את מיטלטלת בנסיעה ארוכה לצפון הרחוק?" שאל אותה אחד מתלמידיה בסיום אחד השיעורים. תשובתה הייתה פשוטה: "כמו כל תושבי ישראל אני מזועזעת מהאסון וסדרת השיעורים היא דרכי לתרום את חלקי לעידוד רוחם של אלה החיים בצל החרדה והחששות הבטחוניים היומיומיים".

על פי "נחמה", סיפור חייה של נחמה ליבוביץ / חיותה דויטש, עמ' 301-302

קטע ג'

מה ניתן ללמוד מסיפור זה על לימוד התורה בשיטתה?

מה הייתה השפעתה של נחמה ליבוביץ בלימוד?

מהו יחסה של נחמה אל יהודי התפוצות על פי קטע זה?

בלילות ימי חמישי התקיים אצל נחמה שיעור תנ"ך. התלמידים היו אסופים סביב השולחן העתיק, שעליו היו מונחים תמיד ספרי מקורות, עטים ופתקים לכתיבת תשובות לשאלותיה. כמו כן היו שם מאמרים, חוברות וכתבי קודש רבים שאנשים שלחו לה וגם כיבוד קל. פעמים רבות קרה שבאמצע השיעור נשמע צלצול טלפון ואחד התלמידים היה מרים את השפופרת ומעביר לנחמה. "כאן נחמה!" היא הייתה קוראת כדרכה. כשהייתה מקשיבה, הייתה מניעה ראשה מעלה ומטה, ואחר כך אומרת: "שמע, אנחנו באמצע שיעור עכשיו. תתקשר בעוד חצי שעה". אז הייתה מניחה את השפופרת ונאנחת בשמחה: "מישהו מאלסקה / מטקסס / מבלגיה מבקש איך להבין פירוש אחד של הרמב"ם..."

מתוך סיפורי נחמה: מעשים ומעשיות לדמותה של נחמה ליבוביץ / לאה אברמוביץ, עמ' 116-117

קטע ד'

קטע ה'

מה ניתן ללמוד מלימוד
התורה של נחמה ליבוביץ על
פי תלמידה?

האם ניתן ללמוד מהסיפורים
הללו גם על דרך הלימוד
שנקטה?

הרב יוחנן פריד: לדעתי היא המורה החשובה ביותר לתורה שקמה במאה השנים האחרונות. אין מי שישווה לה בטווח השפעתה, בדרכה המיוחדת, בהוראה ובאופן שבו פתחה את הפרשנות להמונים. כמו הרב פנחס קהתי, שאפשר את לימוד המשניות להמון העם בדורנו, כך הביאה נחמה את לימוד התורה לידי רבבות, לאנשים שאחרת לא היו ניגשים כלל ללימוד תנ"ך.

ד"ר בן הולנדר: נחמה לימדה אותי להפעיל את התלמידים, להביא אותם לשאול שאלות. היא נהגה להגיד "לא נוכל ללמד אף אחד דבר, נוכל רק לעזור לתלמידים לגלות את הדברים בעצמם" והיו לה טכניקות מצוינות להגיש לתלמידים את העזרה הזו.

ציפורה עופרי: היא התייחסה אלי כאל בת. במיוחד למדתי ממנה איך להתייחס לאנשים. היא תמיד הייתה בעלת סבלנות, אפילו אל אנשים טיפשים או מעצבנים. בכל זמן שהתקשרו אליה תלמידים, לא משנה אם ביום או בלילה, או אפילו באמצע ארוחה, תמיד ענתה מיד. מעולם לא אמרה "תגידי להם להתקשר אחר כך". נחמה הייתה אדיבה מאוד, אולי יותר מדי... היא האמינה בכל אדם... אין כמוה בעולם.

דבורה תא שמע: חברה אמרה לי "יש שיעור של נחמה ליבוביץ הערב, בואי נלך". כבר שמעתי אז על נחמה, אך אף פעם לא הזדמן לי לשמוע אותה מדברת. היה זה אמצע החורף, השיעור נערך בבית ספר 'חורב' הישן, בצריף רעוע. הרגשתי כמו הלל - לא שמתי לב לקור ולגשם שחדרו פנימה. הייתי מהופנטת. למרות שכבר הייתי אז מורה מנוסה, מעולם קודם לכן לא שמעתי אדם מלמד שיעור תנ"ך בכזו צורה. מאז הייתי הולכת לכל מקום שבו נתנה שיעור.

מתוך סיפורי נחמה: מעשים ומעשיות לדמותה של נחמה ליבוביץ / לאה אברמוביץ, עמ' 9-13, 22

מה המסקנה של התלמיד
לגבי לימוד התנ"ך בשיטה של
נחמה ליבוביץ?

חידושיה של נחמה בנושא רש"י קירבו אליה, בין השאר, את פרופסור חיים סולובייצ'יק, בנו של הרב יוסף דב סולובייצ'יק, שביקש ללמוד איתה חומש עם רש"י. "חיים, אתה לא מתבייש לזלזל באישה זקנה? אתה, חיים סולובייצ'יק צריך ללמוד אצל נחמה?" שאלה אותו. "כל מי שלא לומד חומש עם רש"י לפי השיטה שלך, לא יודע ללמוד גמרא עם רש"י", ענה לה חיים. בלימוד עם נחמה הפנים חיים סולובייצ'יק כי "האישה הזו יודעת להקשיב גם לצלילים העדינים בפסוקיו של רש"י". הוא לחץ ללמוד אצלה והיא הקדישה לו זמן ללימוד פרטי מדי רביעי בערב בביתה.

על פי "נחמה", סיפור חייה של נחמה ליבוביץ / חיותה דויטש, עמ' 262-265

הצג את החידוש ביחסם של הרבנים לנחמה ליבוביץ.

בשעריה של ישיבת מרכז הרב אף פעם לא נכנסה אישה. הרב צבי יהודה קוק העמיד את הרב צפניה דרורי (שהיה אז עוד בחור צעיר) בראש תוכנית המיועדת לבנים מחוץ לארץ. חשב הרב צפניה דרורי על גיוון עם שיעורי תנ"ך של נחמה ליבוביץ. בדחילו ורחימו פנה הרב צפניה דרורי לראש הישיבה, הרב צבי יהודה קוק, ושאל אותו אם מותר לו להזמין את הגברת ד"ר נחמה ליבוביץ ללמד את הבחורים. "בהחלט כן" הייתה תשובתו של הרב צבי יהודה. "נמצא לה מקום מתאים". נחמה ליבוביץ נתנה שיעורים בסניף בני עקיבא שהיה סמוך לישיבה. נחמה ליבוביץ הכירה להם תודה על כך שפתחו לה צוהר ואפשרו לה ללמד את תלמידי הישיבה.

בשנת 1975 דפק רב צעיר על דלת ביתה של נחמה, אורי כהן שמו, ובפיו הצעה: באחרונה הוקם כולל לאברכים צעירים במבשרת ציון על יד ירושלים. הוא ביקש ממנה לבוא וללמד תנ"ך בבית המדרש מדי יום שישי בשבוע. "אתה יודע שאינך הראשון לבקש ממני ללמד בישיבה. קדם לך הרב צפניה דרורי מישיבת מרכז הרב", ענתה נחמה. "אני יודע שלימדת בחורים מחוץ לארץ שהיו קשורים למרכז הרב, אבל אני הראשון שמציע לך ללמד בין כותלי הישיבה, בבית המדרש שלנו..." ענה לה הרב אורי כהן.

מדי יום שישי הגיעה נחמה לישיבה והעבירה שיעור. לא רחק היום ובאו אל הרב אורי כהן בשאלה: "איך ייתכן שאישה מלמדת בישיבה?" הלך הרב אורי להתייעץ עם אחד מגדולי פוסקי ההלכה, וכך ענה לו: "אם אי אפשר למצוא מורה גבר באותה הרמה - מותר שתלמד מורה אישה, ולהפך - אם אי אפשר למצוא לתלמידות מורה אישה - שילמד מורה גבר". המסקנה של הרב אורי הייתה חד משמעית. עד מהרה ביקשו גם נשות האברכים להשתתף בשיעורים של נחמה, והנהלת הישיבה הסכימה.

(שם, עמ' 273-275)

אילו עקרונות עמדו בבסיס גישתה של נחמה בהוראת התנ"ך?

[מהפכת התנ"ך](#) / אראלה ידגר (כתבה בערוץ 7)

מהם עקרונות הלימוד שנחמה הדגישה ע"פ סרטון זה?

[שיטת נחמה ליבוביץ ללימוד פרשנות התנ"ך](#) (3:04)

איזו מהפכה בעולם לימוד התורה הנשי חוללה נחמה, ומדוע היא לא ראתה בכך מהפכה?

[ד"ר חיותה דויטש על נחמה ופמניזם](#) (החל מ-1:16:54)

שאלות לסיכום

- האם נחמה ליבוביץ היא פורצת דרך? נמקו את תשובתכם.
- ציינו שני ערכים שהייתם רוצים לאמץ או שלמדתם מדמותה של נחמה ליבוביץ. הדגמו בעזרת הסיפורים השונים.

חלק ד: סיכום

להלן כמה הצעות לסגירת השיעור במעגל שיח.

1. ריאיון: אילו שאלות היינו שואלים את נחמה לו הייתה באה אלינו לכיתה? אילו שאלות היא הייתה שואלת אותנו?
2. רלוונטיות: אילו דמויות אנחנו מכירים בדור שלנו הממשיכות את מורשתה של נחמה? הסבירו במה מתבטאת המשכיות זו.
3. נשים לומדות: חשבו על דמויות נשיות תורניות בדור שלנו. האם תופעת הנשים התורניות התרחבה?
4. משחקי סיכום: נציע לתלמידים להכין משחק בקיאות אינטראקטיבי לסיכום היחידה ([קרוס / WikiSwitch](#))